

Lääne maakonna koolivõrgu analüüs ja lähtekohad selle arendamiseks

Tiina Annus
Priit Laanoja
Kristel Vaher

2010

Sisukord

Saateks	3
Sissejuhatus.....	6
Lääne maakond	7
1.1. Lääne maakonna potentsiaal – sünnid ja õpilaste arvu muutus.....	7
1.2. Õpiränne	9
1.3. Õpiränne gümnaasiumiastmes.....	11
1.4. Haapsalu linn kui tõmbekeskus	13
1.5. Mis muutuks, kui õpilased jääksid elukohajärgsesse kooli	13
1.6. Põhihariduse omandamise järgsed valikud	16
1.7. Õpetajate koormus.....	18
1.8. Õpetajate ja õpetaja ametikohtade arvud Lääne maakonna üldhariduskoolides.....	21
2. Lääne maakonna koolivõrgu prognoos.....	23
3. Koolivõrgu optimeerimise hindamine.....	30
4. Tegevuste järjekord koolivõrgu optimeerimise kavandamisel.....	32
Lisa 1. Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arvu muutus maakonniti 2008-2023.....	35
Lisa 2 Läänemaa õpilaste kooliränne, 2009.....	36

Saateks

Lähiaastatel väheneb oluliselt kogu Eestis gümnaasiumiõpilaste arv: võrreldes käesoleva õppeaastaga lõpetab 2011. aastal põhikooli ja jõuab gümnaasiumiikka 27 protsenti, 2014. aastal 35 protsenti ja 2017. aastal 34 protsenti vähem noori. Paratamatult peab vähenema ka koolide arv ning seisame valiku ees: kas iga omavalitsus toimetab otsuseid tehes oma äranägemise järgi või lepime üle riigi kokku kindlates põhimõtetes, mida koolivõrgu korrastamisel järgida. Kui riik ei võtaks algatust ja selle protsessi suunamist enda peale, toimuks protsess spontaanselt ning võiks tekitada põhikooliõpilaste maalt linna liikumise laine. Eesti koolihariduse aluseks peab aga jääma tugev põhikool, mis on kõigile hästi kättesaadav.

Haridus- ja Teadusministeerium peab oma kohuseks pakkuda välja ühised põhimõtted ja kriteeriumid, mida omavalitsused saaksid koolivõrgu korrastamisel aluseks võtta. Teisalt on ministeeriumil võimalik pakkuda maakondadele võimalikult head statistilist teavet kaalukate otsuste langetamisel. Oleme Viljandi maakonna palvel teinud maakonna kohta ülevaate, kus on üksikasjalikult näidatud õpilaste arvu muutused kooliastmete kaupa, nende liikumine (õpiränne) koolide ja tõmbekeskuste vahel ning selle alusel prognoositud koolide ja õpetajate vajadus 4 erineva mudeli järgi, olenevalt sellest, millised koolitüübid peaksid jääma. Pärast Viljandimaa ülevaate koostamist sai selgeks, et analoogilised ülevaated tuleb koostada kõigi maakondade koolivõrkude kohta, et diskussiooni algatamiseks oleks võrreldav andmestik. Kogu info saab valmides avalikuks Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel.

Järgnevas analüüsis ja ettepanekutes on arvestatud olemasolevaid koole Lääne maakonnas, praegust rahvastiku tihedust, õpilaste rännet valdade ja koolide vahel ning õpilaste arvu prognoosi. Arvutused on tehtud **päevase õppe** kohta, ilma hariduslike erivajadustega laste koolideta.

Kõige määravam on üldine õppurite arvu vähenemise tendents. Üldhariduse täistsükkel kestab üldjuhul 12 aastat, mis omakorda võimaldab Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika andmestiku jagada erinevaid kooliastmeid iseloomustavatesse sünnikohortidesse ning neid omavahel võrrelda. Võrreldes sünnikohorte 1989-1995 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2002), 1995-2001 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2008) ja 2001-2007 (1.-6 klassi eeldatav õpilaskond 2014) selgub, et võimalik algklassides õppivate õpilaste arv on viimase kuue aastaga vähenenud 50% ning väheneb järgmise kuue aasta jooksul Lääne maakonnas võrreldes 2008. aastaga veel 16 % võrra.

Sama, Eesti Statistikaameti poolt avaldatava rahvastikustatistika põhjal on võimalik hinnata ka 3. kooliastme (ISCED II) ja gümnaasiumiastme (ISCED III) võimaliku sihtgrupi suurust ja muutust ajas. Lääne maakonna gümnaasiumivõrgu tuleviku seisukohalt peab arvestama tõsiasjaga, et võrreldes käesoleva õppeaastaga moodustab 2011. aastal gümnaasiumiealiste sihtgrupi 2011. aastal 24 protsenti, 2014. aastal 35 protsenti ja 2017. aastal 47 protsenti vähem noori. **Eestis kokku väheneb gümnaasiumiealiste eagrupi moodustavate õpilaste arv vastavatel aastatel 2008/2009 õppeaastaga võrreldes vastavalt 28, 37 ja 38 protsendi võrra.** (tabel lisas 1)

Rahvastikustatistika põhjal arvutatavad muutused ei hõlma klassikursuse kordajaid või välismaale siirdujaid (alates 2006. aastast on I klassi õppima asunute arv 4-5% väiksem kui sünnistatistika ja Rahvastikuregistri andmete alusel prognoositud), samuti riigisisest ja omavalitsustevahelist rännet – see on üksnes sünnistatistikal põhinev arvestus ja TEGELIK õpilaste arvu vähenemine võib olla mõnevõrra erinev rahvastikustatistika põhjal tehtavatest järeldustest.

Eestis on nii üldharidussüsteemi arengukava kaudu, rahastamis põhimõtete väljatöötamise alusena kui ka mitmetel foorumitel kokku lepitud järgmistes koolivõrgu põhimõtetes:

- 1) algklasside õpilastele peab kool olema võimalikult kodu lähedal,

- 2) Eesti koolisüsteem põhineb tugeval põhikoolil. Korralik põhiharidus peab olema kättesaadav kõigile, olenemata elukohast. Sellest ideest lähtuvalt peaks igas keskmise suurusega omavalitsuses olema vähemalt üks kaasaegse õpikeskkonnaga põhikool,
- 3) gümnaasiumiaste peab olema sellise õpilaste arvuga¹, mis tagab õpetamise kvaliteedi, kvalifitseeritud õpetajate olemasolu ja õpilaste valiku õppeainete süvendatud õppeks.

Toodud põhimõtted on aluseks ka kriteeriumidele, mida arvestatakse Lääne maakonna puhul õpilaste arvu ja klassikomplektide arvu määratlemisel eri kooliastmeis ning alg- ja põhikoolide ning gümnaasiumide võrgu modelleerimisel.

Eri koolitüüpidega käsitatakse 3 või 6 klassiga algkooli (A3, A6); põhikooli (PK), ja gümnaasiumi (G3), kus on 10.-12. klassid. Eranditena, milles riigi tasandil kokku lepitakse, käsitatakse kooli, kus on 1.-12. klass (G12) või 7.-12. klass (PrG).

Esitatud variandid ja koolitüüpide arvud ei pea silmas konkreetseid koole konkreetsetes omavalitsustes, vaid tulenevad kriteeriumidest ning puudutavad maakonda tervikuna.

Kavandatavad ümberkorraldused eeldavad kohalike omavalitsuste koostööd ning ka ühist vastutust, et iga omavalitsuse kõigil noortel oleks võimalik omandada korralik põhiharidus ja soovi korral kvaliteetne III taseme haridus.

Asudes koolivõrku optimeerima, peavad aga kõigil kaasatud osapooltel (nii keskvõimul kui ka kohalikul võimul) olema põhjused samad. Ainult sellisel juhul on võimalik kogu süsteemi terviklikult vaadelda ja leida seatud eesmärgist ja põhjustest tulenev parim lahendus.

Koolivõrgu optimeerimine puudutab ebamugavalt paljusid inimesi.

- Kõige esimesena mõjutab ümberkorraldus paljusid õpilasi ja nende vanemaid, kes peavad vajadusel ümberkorraldustest tulenevalt muutma oma elukorraldust, et lapsed jõuaksid kooli ja harjuksid uue kollektiiviga.
- Teiseks avaldab koolivõrgu optimeerimine küllalt suurt mõju õpetajate töökohtade olemasolule ja nende töökohtade asukohale. Sellest tulenevalt on võimalik, et ümberkorralduste kavandajad leiavad ägedaid muudatuste vastaseid, kes teevad kõik, et senine harjumuspärane olukord säiliks. Tõenäoliselt on need inimesed, kes mõistavad küll ümberkorralduste vajalikkust üldiselt, kuid ei soovi, et see puudutaks nende peret või seda kooli, kus õpivad nende lapsed või töötavad nad ise.

On oluline, et koolivõrgu optimeerimise eesmärgi ja tulemusi selgitataks väga konkreetsetel erinevatele asjast huvitatud osapooltele (lapsevanemad, koolipere, kogukonna liikmed). Selgitusi peavad toetama hariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse paranemist, süsteemi tõhususe, ökonoomsuse ja turvalisuse paremaks muutumist kirjeldavad indikaatorid.

Kindlasti peab ümberkorralduste plaan sisaldama ümberkorralduste käigus tööd kaotavate õpetajate karjääriga seotud lahendusi. See plaan peab sisaldama kava vabanevatele õpetajatele vajaliku täiendusõppe korraldamiseks, täpse ülevaate vajaliku kvalifikatsioonita õpetajatest, kelle kvalifikatsiooni on võimalik vastavusse viia enne muudatuste elluviimist ning valikukriteeriume uute õpetajate palkamiseks. Ainult nii on võimalik kavandada kõigi õpetajate edasist karjääri ning kiiresti leida vajaliku kvalifikatsiooniga uusi õpetajaid.

Õpilaste seisukohalt on olulised kõik küsimused, mis on seotud kooli jõudmise ajaga. Koolitranspordi paindlik organiseerimine peab tagama, et õpilased ei kulutaks asjatult aega transpordi oodates.

---

¹ Reeglina vähemalt 3 paralleeli

Olukorras, kus laste arv väheneb, on koolivõrgu optimeerimisel vaja enam koostööd naaberomavalitsuste vahel piisava suurusega kooli säilitamiseks ja õppe kvaliteedi tagamiseks. Koolivõrgu ümberkorraldamise initsiaatoril peab olema ülevaade, keda ja kuidas kaasata koostöösse ümberkorralduste plaanimisel ning kuidas üheskoos kõigi huvitatud osapooltega vajadusi rahuldav koolikorraldus piirkonnas saavutada. Selle juures võib alati kavatsustest informeerida ka neid naabreid, keda plaanitavad muudatused otseselt ei puuduta. Koostöö ja informeerimise väga hea ja läbi mõeldud korraldamisega on võimalik soodsamalt lahendada neid lastevanemate otsuseid, mis ümberkorraldused kaasa toovad. Lahendusi ei tule aga leida ainult inimestele, vaid ka vabanevate ruumide ja hoonete edasise kasutuse plaan peab olema varakult koostatud. Sellise plaani koostamisel on tõenäoliselt kogukonna abi ideede genereerimisel vabanevatele ruumidele parima kasutuse leidmiseks hädavajalik.

Kokkuvõttes on kõige olulisemad ikkagi need tegevused, mille tulemusena jagatakse informatsiooni toimuva kohta ja kaasatakse ümberkorralduste kavandamisse kohaliku omavalitsuse ametnikud ja koolide direktorid, õpetajad, õpilased ning lapsevanemad. Otsustusprotsessi saab kiirendada, kui kõigil osapooltel on piisavalt teadmist muudatuste põhjuste ja kavandatud positiivsete muutuste kohta.

Sissejuhatus

Järgnevalt antakse ülevaade Lääne maakonna üldhariduskoolide õpilaskonnast päevases õppevormis, pöörates erilist tähelepanu õpirändele. Õpirännet käsitletakse kui olukorda, kus õpilased asuvad sunnilt – vastava astme õppeasutus puudub koduvallas – või vabatahtlikult – kool valitakse väljaspool koduvalda sellest hoolimata, et oma vallas on vajalikul kooliastmel õppimisvõimalus olemas – õppima teise omavalitsuse kooli. Õpirände analüüs osundab kahele probleemile:

elanike registrite andmetes ei ole alati fikseeritud tegelik elukoht;

mitte alati ei rahulda õpi- ja valikuvõimalused elukohajärgses koolis kõiki lapsevanemaid.

Õpirände analüüsiks kasutatavad andmed hõlmavad nii omavalitsuste vahelise arvlemise seiskohast olulist õpilaste paiknemist ja liikumist rahvastikuregistri järgsete elukohaandmete järgi, aga ka koolide poolt EHISesse kantud andmeid õpilase väidetava tegeliku elukoha kohta. Analüüsis kasutatakse võimalusel rahvastikuregistri andmestikku. Samal ajal peab silmas pidama, et ka rahvastikuregistri andmed ei pruugi olla lõpuni tõesed – moel või teisel erineb Lääne maakonna õpilaste tegelik ja rahvastikuregistri järgne elukoht keskmiselt 9 % juhtudest.

2005. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tellitud uuringus „Üldhariduskoolide võrgu korraldamine“² käsitleti nii õpirände kui ka hariduse kvaliteedi probleeme. Tehti katse modelleerida prognoositava õpilaste arvu ja seadusest tulenevate kitsenduse alusel hüpoteetiline üleriigiline koolivõrk (vajalik koolide arv eri asustustiheduse korral) 2014./15. õppeaastaks. Kasutades samu, modelleerimise aluseks olevaid kriteeriume, oli võimalik võrrelda koolide hüpoteetilist arvu lähteaastal prognoositavaga. Arvutuste tulemused osundasid selgelt koolide arvu võimalikule vähenemisele

Käesolevas töös korrati modelleerimisülesannet, täpsustades kriteeriume uue rahastamismudeli alusel ning valides sihtaastaks õppeaasta 2012/13. Lääne maakonna soove arvestades analüüsitakse maakonna õpilaste rännet omavalitsuste vahel detailselt, näidates ka valikuid kohustusliku hariduse omandamise järel.

Koolivõrgu optimeerimisel jälgitavate indikaatorite valikul on arvesse võetud Haridus- ja Teadusministeeriumis moodustatud ekspertrühma ettepanekuid.

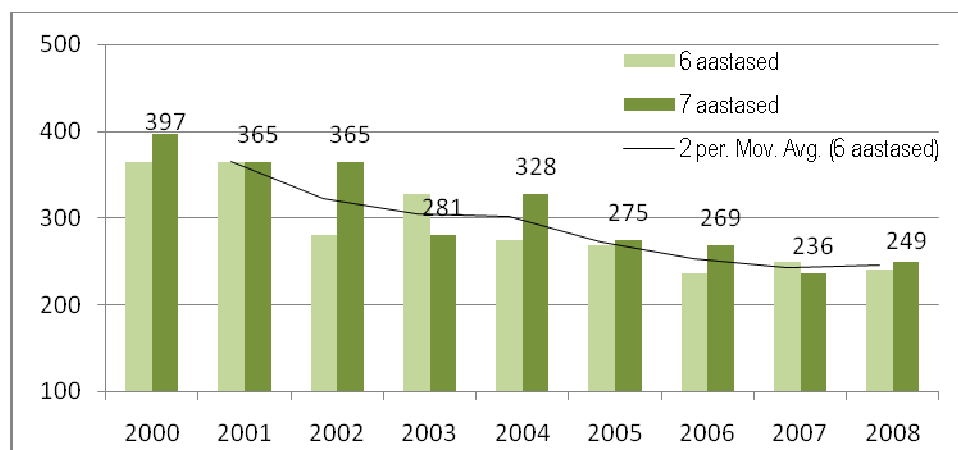
---

² Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Tallinn, aprill 2005

Lääne maakond

1.1. Lääne maakonna potentsiaal – sündid ja õpilaste arvu muutus.

Kõige lähemas tulevikus mõjutab 1. klassi astujate arvu maakonnas elavate 6- ja 7-aastaste laste arv (joonis 1). 6-aastaste laste arvu kahanev trend aastani 2006 tähendab seda, et võrreldes 2000. aastaga oli 2008. aasta 1. jaanuariga selles vanuses lapsi 124 võrra vähem, kuigi aastad 2007 ja 2008 näitasid väikest kasvu. Just samapalju õpib aga 2008/2009 õppeaastal lapsi Metsküla Algkoolis, Asuküla Algkoolis, Vormsi Lasteaed-Põhikoolis, Kõmsi Lasteaed-Algkoolis, Tuudi Algkoolis, Vatla Põhikoolis ja Nõva Koolis kokku.

Joonis 1. Läänemaa 6- ja 7-aastaste laste arv 1. jaanuaril

allikas Statistikaamet

Sündide arv on Lääne maakonnas alates 2001. aastast püsinud stabiilselt 250 elussünni tasemel aastas. Saavutatud stabiilsuse puudus seisneb aga selles, et võrreldes eelmise kümnendiga on keskmine elussündide arv langenud ca 130 lapse võrra aastas. Esialgset andmed 2008. aasta sündide arvu kohta on küll pisut kõrgemad varasema perioodi keskmisest, kuid ei mõjuta oluliselt 1. klassi õppimaasuvate laste arvu lähiaastatel. Kui sisseränne (sh tagasiränne) maakonda ei muutu oluliselt positiivseks ei pruugi 1. klassi õpilaste arv Lääne maakonnas lähiaastatel oluliselt suurened.

Tabel 1

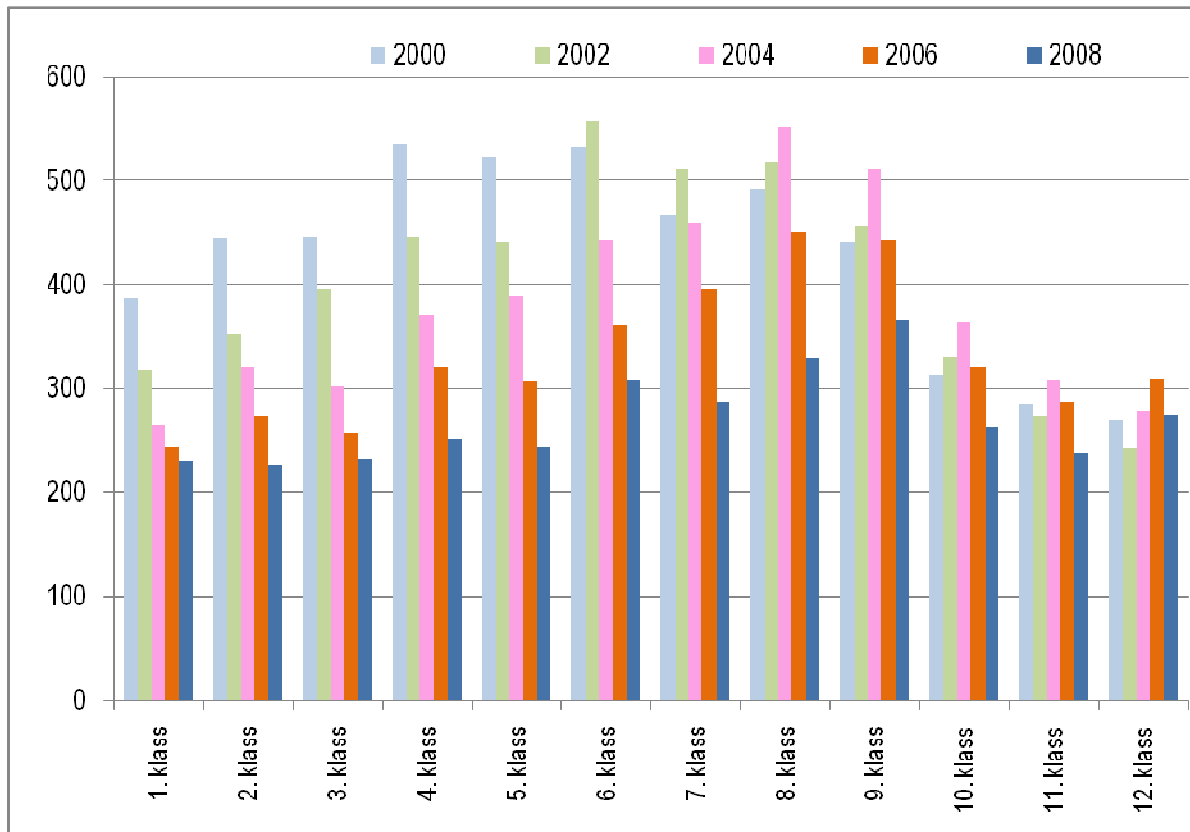
Elussünnid Lääne maakonnas 2001-2008, allikas Statistikaamet

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Lääne maakond	242	255	248	245	240	252	247	277

Õpilaste arvu vähenemine toob kõigepealt kaasa keskmise klassi täituvuse languse, klassikomplektide arvu vähenemise (ka liitklasside tekke), millele omakorda järgneb õpetajate ametikohtade vähenemine. Õpetajate ametikohtade arvu kahanemine on aga kiirem kui õpetajate arvu kahanemine, mis tähendab osakoormusega õpetajate arvu kasvu ja/või kvalifikatsioonile mittevastavate õpetajate arvu suurenemist. Tegelikult tähendab see sageli, et üks ja seesama õpetaja on koormuse huvides sunnitud õpetama ka ainet, milleks tal ainealane ettevalmistus puudub.

Joonisel 2 on toodud Lääne maakonna õpilaste arvu muutus klassiti, mis kinnitab veelkord, et koolivõrgu koosseisu kahanemine on kestnud juba viimased kümme aastat, kuid koolivõrgus olulisi muutusi enne 2008. aastat aset ei leidnud. Aastal 1999 korraldati Oru algkool ümber põhikooliks;

aastal 2000 liideti Liivi Algkool Kullamaa Keskkooliga; 2008. aastal suleti Rõude Lasteaed-Algkooli algkooli osa ning Haapsalu Üldgümnaasium kujundati ümber Haapsalu Nikolai Kooliks (põhikool).

Joonis 2. Lääne maakonna õpilased üldhariduse päevaõppes klassiti aastatel 1998 – 2008.
allikas Statistikaamet

1.2. Õpiränne

Õpirändena käsitatakse rahvastikuregistris selgelt määratletud elukohaga õpilaste õppimist elukohajärgsest omavalitsusest erinevas omavalitsuses. Andmed nende õpilaste kohta, kelle elukohta kohta esitatud andmed rahvastikuregistris ja EHS³es erinevad või on puudulikud, esitatakse tabelite all eraldi ning need täiendavad õpirände tegelikku võimalikku mahtu.

Õpilased, kelle kohta puuduvad nii rahvastikuregistri kui ka tegeliku elukoha andmed, on käesolevast ülevaatest kõrvaldatud. Samuti ei käsitata ülevaade hariduslike erivajadustega laste koolides (Haapsalu Sanatoorne Internaatkool, Vidruka Kool) õppivate õpilaste rännet, sest sellise õpirände põhjused pigem erinevad tavakoolide vahelise õpirände põhjustest.

Mitme kooliga omavalitsustes (Haapsalu linn, Hanila, Lihula, Ridala, Taebala vallad) ei vaadelda omavalitsuse sees toimuvat koolide teeninduspiirkondade vahelist või kattuvate teeninduspiirkondade osades toimuvat õpilaste liikumist.

Lisaks Lääne maakonna omavalitsustes ja Lääne maakonnas tervikuna toimuvale õpirändele on esitatud õpirände maht vastavas kooliastmes ka Eesti lõikes.

Tabel 2.

Õpiränne Lääne maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 1. kooliaste 2007./2008. õppeaastal.

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Ridala vald	111	23	110	21%
Martna vald	27	5	22	19%
Oru vald	26	4	22	15%
Hanila vald	41	4	37	10%
Haapsalu linn	280	22	286	8%
Noarootsi vald	14	1	19	7%
Taebala vald	77	5	79	6%
Risti vald	17	1	19	6%
Kullamaa vald	25	1	36	4%
Lihula vald	85	1	93	1%
Nõva vald	5		5	0%
Vormsi vald	6		6	0%
Lääne maakond	714	67	734	9%
Eesti kokku	35 244	2 458	35 577	7%

* 2015 õpilast erinevate elukohtadega, sh Lääne maakond 42

* 333 – andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

Tabelites 2 - 5 veerus "Õpilaste arv RR järgi" on vastava omavalitsuse rahvastikuregistrisse kantud vastavas kooliastmes õppivate õpilaste arv. Veerus "tegelik õpilaste arv" on näidatud õpilaste tegelik arv omavalitsuse kooli(de) vastavas kooliastmes. Kui tegelik õpilaste arv on võrdne elanike registrisse kantud õpilaste arvuga, on rändesaldo vastavas kooliastmes tasakaalus; kui tegelik õpilaste arv on rahvastikuregistrisse kantud õpilaste arvust suurem, on rändesaldo positiivne. Nagu sissejuhatuses öeldud ei kajastu siinkohal nende õpilaste andmed, kelle rahvastikuregistrijärgne aadress erineb kooli poolt sisestatud tegeliku elukoha andmestikust.

³ Eesti hariduse infosüsteem

Erinevalt enamikust teistest maakondadest on rändesaldo Lääne maakonna omavalitsustes kokku positiivne – 1. kooliastmes õppis väljaspool Lääne maakonda 3 selgelt EHISes elukoha andmestiku kaudu Lääne maakonnaga seotud õpilast, teistest maakondadest pärit õpilasi õppis Lääne maakonnas seevastu 28.

Tabel 3.

Õpiränne Lääne maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 2. kooliaste 2007./2008. õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Martna vald	33	8	26	24%
Ridala vald	110	25	94	23%
Hanila vald	36	5	31	14%
Nõva vald	8	1	8	13%
Kullamaa vald	26	2	37	8%
Haapsalu linn	364	25	377	7%
Lihula vald	84	6	92	7%
Oru vald	27	2	22	7%
Taebala vald	106	5	107	5%
Noarootsi vald	16		21	0%
Risti vald	20		22	0%
Vormsi vald	4		4	0%
Lääne maakond	834	79	841	9%
Eesti kokku	36 683	3 299	37 088	9%

* 2456 õpilast erinevate elukohtadega, sh Lääne maakond 59.

* 405 - andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

2. kooliastmel õppis teistest maakondadest pärit õpilasi Lääne maakonnas 26, Lääne maakonnast siirdus teistesse maakondadesse õppima 13 õpilast.

1. ja 2. kooliastmes (vt tabel 3) on õpirändes osalevate õpilaste osakaal Lääne maakonnas lähedane Eesti keskmise näitajaga. Maakonna sees on õpirände osakaal vastavaealiste õpilaste koguarvust aga väga erinev. Lisaks Vormsi vallale on õpirändes osalevate elanike osakaal madal ka Lihula ja Taebala vallas, kuid ületab tunduvalt nii maakonna kui riigi keskmist näitajat Hanila, eriti aga Ridala ja Martna vallas.

Tabel 4.

Õpiränne Lääne maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, 3. kooliaste 2007./2008. õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Ridala vald	157	79	59	50%
Martna vald	34	13	21	38%
Risti vald	39	7	32	18%
Hanila vald	58	9	48	16%
Oru vald	42	5	36	12%
Nõva vald	17	2	17	12%
Taebala vald	101	6	116	6%
Noarootsi vald	34	2	53	6%

Lihula vald	121	7	143	6%
Haapsalu linn	424	11	512	3%
Kullamaa vald	59	1	71	2%
Vormsi vald	5		5	0%
Lääne maakond	1 091	142	1 113	13%
Eesti kokku	44 008	5 229	44 451	12%

* 2825 õpilast erinevate elukohtadega, sh Lääne maakond 70

* 443 - andmed puuduvad

** Rahvastikuregister

Lääne maakonnast siirdus teistesse maakondadesse õppima 18 õpilast, teistest maakondadest tuli Lääne maakonda õppima 39 õpilast.

Nii nagu 1. ja 2. kooliastmes, ületab ka 3. kooliastmes teistest maakondadest Läänemaal õppivate õpilaste arv Läänemaalt teistesse maakondadesse õppimaasunud õpilaste arvu. Väljaspool maakonda elavaid õpilasi õpib põhihariduse tasemel kõige rohkem Kullamaa Keskkool (Märjamaa vallas elavad õpilased).

Positiivse rändesaldoga põhikooli kõigis kooliastmetes eristub Lääne maakond selgelt teistest maakondadest.

1.3. Õpiränne gümnaasiumiastmes

Erinevalt põhihariduse tasemel toimuvast õpirändest (5 omavalitsuses kool puudub, lisaks on 6 omavalitsuses avatud ainult algkooliastmed) mõjutab kogu Eestis rännet gümnaasiumiastmes omavalitsuste väga erinev positsioon – 104 omavalitsuses on gümnaasiumiaste olemas, 123 omavalitsuses puudub. Seega on otstarbekas vaadelda rännet gümnaasiumiastmes nende omavalitsuste lõikes ka eraldi – gümnaasiumiastmetega omavalitsuste vahel toimuva õpirände ajendiks võib olla õpilase õppesuuna valik või ootused kooli õppe kvaliteedile.

Tabel 5.

Õpiränne Lääne maakonnas. Üldhariduse päevane õppevorm, gümnaasium 2007./2008. õppeaastal

Omavalitsus, kus elab	Õpilaste arv RR** järgi	Rändab välja	Tegelik õpilaste arv	Mujal õppijate osakaal
Haapsalu linn	290	17	428	6%
Taebla vald	85	17	98	20%
Noarootsi vald	22	5	154	23%
Kullamaa vald	41	10	72	24%
Lihula vald	85	21	78	25%
Vormsi vald	8	5	0	63%
Hanila vald	41	34	0	83%
Nõva vald	8	7	0	88%
Martna vald	32	29	0	91%
Oru vald	23	21	0	91%
Ridala vald	73	67	0	92%
Risti vald	19	19	0	100%
Lääne maakond	727	252	830	35%
Eesti kokku	33 353	8 243	33 515	25%
Ränne gümnaasiumiga omavalitsuste vahel	523	70	830	13%

Ränne gümnaasiumiga omavalitsuste vahel Eestis	28265	3586	33353	13%
--	-------	------	-------	-----

1802 õpilast erinevate elukohtadega, sh Lääne maakond 42
162 - andmed puuduvad

Tabelist 5 selgub, et vähemalt kolmandik gümnaasiumiõpilastest ei õpi elukohajärgses omavalitsuses ja vähemalt iga 10 gümnaasiumiõpilane ei õpi elukohajärgse omavalitsuse gümnaasiumis. Selles pole midagi Lääne maakonnale iseloomulikku või üllatavat, sest gümnaasiumiastmega omavalitsustest teistesse gümnaasiumidesse suunduva õpirände maht on Lääne maakonnas võrdne Eesti vastava näitajaga. Probleem, millega eelkõige maaomavalitsuste gümnaasiumiastmed lähiaastatel silmitsi seisavad peitub õpirände suure osakaalu kõrval pigem kvantiteedis – väikese vastavaealiste õpilaste arvu juures muutub iga üksiku õpilase valik teise omavalitsuse gümnaasiumiastme kasuks järjest kaalukamaks.

Teistes maakondades asuvates gümnaasiumides õpib 61 Lääne maakonnast pärit õpilasi. Teistes maakondades elavatest õpilastest on Lääne maakonna gümnaasiumides õppimas 181 õpilast, kellest omakorda 128 õpib Noarootsi Gümnaasiumis (riigigümnaasium).

Kui siiani on õpirände käsitlemine olnud lähetajaomavalitsuse keskne, siis gümnaasiumiastmes tuleks õpirännet hinnata ka vastuvõtva omavalitsuse poolt ehk vaadata kooliti, milliste koolide gümnaasiumiastmetel õpib teistes omavalitsustes elavaid õpilasi ja kui suure osakaalu nad vastava kooli gümnaasiumist moodustavad (vt tabel 6). Alltoodud tabelis esitatakse andmed Lääne maakonna gümnaasiumides õppivate õpilaste kohta vastavalt sellele, kas nende elukohajärgses omavalitsuses on gümnaasiumiastme avatud või mitte, kaasates sealjuures ka väljaspool Lääne maakonda elavate, kuid Lääne maakonnas õppivate õpilaste andmed.

Tabel 6.

Lääne maakonna gümnaasiumid, õpilaste arv gümnaasiumiastmes, gümnaasiumiga omavalitsustest vastu võetud gümnaasiumiastme arv, gümnaasiumita omavalitsustest vastuvõetud gümnaasiumiastme arv. 2007./2008. õppeaasta.

Õppeasutus, kus õpib	Õpilaste arv kokku	Õpib elukohajärgne KOV	Teisest gümnaasiumiga KOV-st	Teisest gümnaasiumita KOV-st	Rände osakaal gümnaasiumiga omavalitsustest
Haapsalu Gümnaasium	180	100	24	56	13%
Haapsalu Wiedemanni Gümnaasium	230	154	14	62	6%
Haapsalu Üldgümnaasium*	18	15	1	2	6%
Kullamaa Keskkool	72	29	28	15	39%
Lihula Gümnaasium	78	61		17	0%
Noarootsi Gümnaasium	154	16	88	50	57%
Taebla Gümnaasium	98	64	8	26	8%
Üldkokkuvõte	830	439	163	228	20%

* Reorganiseeritud põhikooliks 2008. aastal

Gümnaasiumiga omavalitsustest arvuliselt suurima mahuga on ränne ootuspäraselt maakonnakeskuse koolides ja Noarootsi Gümnaasiumis. Kõige suurema osakaalu moodustab teistes gümnaasiumiga omavalitsustes elavatest õpilastest Kullamaa Keskkool, kus õpib palju Märjamaa vallas (Rapla maakond) elavaid õpilasi. Samas selgub aastatel 2006-2008 põhikoolilõpetajate edasisi valikuid analüüsid, et täiendavat rännet pärast põhikooli lõpetamist Kullamaa Keskkooli Märjamaa vallast ei toimu.

1.4. Haapsalu linn kui tõmbekeskus

Haapsalu linn erineb oluliselt kõigist teistest maakonnakeskustest selle tõttu, et kavandatavad muutused koolivõrgus peavad selgelt arvestama juba eksisteerivate eraldatud kooliastmetena tegutsevate koolide vajaduste ja võimalustega – Haapsalu Wiedemanni Gümnaasiumis õpib peaaegu pool Haapsalu linna 7.-12. klasside õpilastest, Haapsalu Linna Algkoolis aga kolmandik Haapsalu linna algklasside õpilastest.

Gümnaasiumiastmes on õpirände maht iseenesest tuntavalt kõrgem põhikooliastmete vastavast tasemest. Vastavat väidet kinnitab õpirändes osalevate õpilaste osakaal õpilaste koguarvust näiteks Wiedemanni Gümnaasiumis. Teisalt on Haapsalu Gümnaasiumi (täistsükli kool) õpirände osakaal võrreldav Haapsalu Linna Algkooli õpirändes osalevate õpilaste osakaaluga. Seega ei ole ka antud juhul õpirände esmaseks tekkepõhjuseks mitte kooliõppekava nominaalkestus.

Kui valdavalt loetakse õpirände põhjuseks lapsevanemate eelistust panna oma laps kooli, kus oleks võimalik omandada üldhariduse täistsükkel, siis nii mõnede maakonnakeskuste (Viljandi, Tartu, Võru, Kuressaare) näitel võib väita, et lisaks eelnimetatud põhjusele võib õpirändel olla ka teisi, näiteks tööhõivest ja sotsiaalsest infrastruktuurist tulenevaid põhjusi, mida peaks täiendavalt uurima.

Tabel 7.

Haapsalu linna sisenev õpiränne kooliti põhihariduse tasemel. 2007./2008. õppeaasta üldhariduse päevane õppevorm.

Õppeasutus, kus õpib	Õpilaste arv kokku	Sisserändavad õpilased	Sisserände osakaal
Haapsalu Gümnaasium	613	58	9,5%
Haapsalu Wiedemanni Gümnaasium	210	43	20,5%
Haapsalu Üldgümnaasium (Nikolai Kool)	110	21	19,1%
Haapsalu Linna Algkool	242	25	10,3%
Kokku	1 175	147	12,5%

1.5. Mis muutuks, kui õpilased jääksid elukohajärgsesse kooli

Juhul, kui omavalitsuste vahel ei toimuks õpirännet, muutuks klassikomplektide arv põhihariduse tasemel omavalitsuste lõikes tunduvalt (arvestusega, et klassikomplekti keskmine täituvus püsiks 2007/2008 õppeaasta tasemel).

Tabelist 8 ilmneb rände mõju Lääne maakonna koolivõrgule: juhul, kui kõik õpilased õpiks elukohajärgses koolis ei muutuks klassikomplektide arv maakonna lõikes oluliselt, va Ridala vallas, kust Haapsalu linna suunduva õpirände põhjustajaks võib pigem lugeda traditsiooni.

Klassikomplektide arvu muutust omavalitsuseti võrrelda aga ei saa, kuna klassikomplektide tegelik keskmine täituvus omavalitsuste lõikes erineb kooliastmeti oluliselt. Põhikooli ulatuses on keskmine klassikomplekti täituvus alla 10 õpilase (so kriitiline piir haridustoetuse eraldamisel) lisaks saarelisele Vormsi vallale ka Hanila, Martna ja Nõva valdades. Maakonna keskmisest klassikomplekti täituvusest (15,4 õpilast) kõrgem on klassikomplekti täituvus lisaks Haapsalu linnale (20,6 õpilast) Ridala (15,5) ja Taebla (15,9) vallas.

Tabel 8

Klassikomplektide hüpoteetiline arv kooliastmeti, kui rännet poleks ja keskmine klassitäituvus püsiks 2007./2008. õppeaasta tasemel.

Vald/linn	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	kokku võimalik	kokku tegelik	muutus
Haapsalu linn	17	18	17	52	57,0	-5,0
Hanila vald	7	5	4	16	13,0	3,0
Kullamaa vald	2	2	2	6	9,0	-3,0
Lihula vald	5	6	8	19	23,0	-4,0
Martna vald	4	3	3	10	7,0	3,0
Noarootsi vald	1	1	2	4	7,0	-3,0
Nõva vald	2	1	1	4	4,0	0,0
Oru vald	2	2	4	8	7,0	1,0
Ridala vald	7	8	8	23	17,0	6,0
Risti vald	2	2	4	8	7,0	1,0
Taebala vald	6	6	6	18	19,0	-1,0
Vormsi vald	2	1	1	4	4,0	0,0
Lääne maakond	57	55	60	172	174,0	-2,0

Tabel 9. annab võrreldes tabeliga 8. oluliselt täpsema pildi Lääne maakonna õppeasutuste olukorrast, kuna võrdleb kõiki omavalitsusi sarnastel alustel, **asetades klassi täituvuse ülemise piiri kas 24 või hõrealade** (Kõik omavalitsused välja arvatud Haapsalu linn, Ridala vald, Taebala vald) **puhul 18⁴ õpilasele klassis**. Antud juhul on hüpoteetilisi klassikomplekte moodustatud kooliastmete, mitte klasside lõikes (mis tooks kaasa vajaliku klassikomplektide arvu suurenemise) ja ei lähtuta tegelikust koolide arvust selgub, et enamikus omavalitsustest klassikomplektide arv väheneks. Kuna klassi keskmine täituvus põhikooliklassides on omavalitsuste lõikes enamasti madalam, sageli aga oluliselt madalam sätestatud kriteeriumist, väheneks klassikomplektide arv Lääne maakonnas kokku 34 komplekti võrra, kusjuures ainsana ei muutuks komplektide arv Oru ja Ridala valdades.

Tegeliku ja võimaliku klassikomplektide arvu erinevus kokku illustreerib lisaks õpirände mõjule üksikute omavalitsuste koolivõrgule ka kohalike omavalitsuste eelarvetest põhihariduse subsideerimise mahtu ehk seda, kui palju osaleb maksumaksja kodulähedaste koolide võrgu tingimusteta ülalpidamises.

Rände mõju Haapsalu linna koolivõrgule on põhihariduse lõikes kahetine: õpirändest tulenevate mõjude kõrvaldamisel moodustuks Haapsalus tõenäoliselt 1 põhikooli jagu vähem klassikomplekte. Teisalt suureneks maakonna teiste omavalitsuste koolivõrgu jätkusuutlikkus eelkõige klassikomplekti keskmise täituvuse kasvu kaudu. Koondandmed rände mõjust Haapsalu linna koolivõrgule on esitatud tabelis 10.

⁴ riik tagab vähemalt sellise õpilaste arvu korral klassi finantseerimise mahus, mis tagab rühmatundide läbiviimise

Tabel 9

Klassikomplektide võimalik arv ilma rändeta maksimaalse klassi täituvuse juures, arvestades omavalitsuse asustustihedust 2007./2008. õppeaastal.

Vald/linn	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	kokku võimalik	kokku tegelik	muutus
Haapsalu linn	12	16	18	46	57	-11
Hanila vald*	3	2	4	9	13	-4
Kullamaa vald*	2	2	4	8	9	-1
Lihula vald*	5	5	7	17	23	-6
Martna vald*	2	2	2	6	7	-1
Noarootsi vald*	1	1	2	4	7	-3
Nõva vald*	1	1	1	3	4	-1
Oru vald*	2	2	3	7	7	0
Ridala vald	5	5	7	17	17	0
Risti vald*	1	2	3	6	7	-1
Taebla vald	4	5	5	14	19	-5
Vormsi vald*	1	1	1	3	4	-1
Lääne maakond	39	44	57	140	174	-34

* omavalitsused asustustihedusega <8 in/km²,

Tabel 10

Rände mõju Haapsalu linna koolivõrgule, põhiharidus, 2007./2008.õppeaastal

Kooliaste	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Kokku
Klassikomplektide arv tegelik	17	19	21	57
Komplektide arv keskmise täituvuse püsides, rändeta	17	18	17	52
Komplektide võimalik arv rändeta max kl täituvuse korral	12	16	18	46

1.6. Põhihariduse omandamise järgsed valikud

Põhikooli järgse rändena käsitleme järgnevas osas nii 9-klassiliste/"puhaste" põhikoolide lõpetajaid (kelle jaoks valiku langetamine on edasiõppimise eeldus) kui ka kõiki neid 12-klassiliste koolide õpilasi, kes otsustavad hariduse omandamist jätkata kutseharidussüsteemis või mõne teise kooli gümnaasiumiastmes (valiku langetamine on alternatiiv). Kui õpilane jätkas üldhariduse omandamist samas koolis, kus ta lõpetas põhikooli on tegemist „kodukooliga”.

EHISE andmed võimaldavad analüüsida aastatel 2006 - 2008 Lääne maakonna koolides päevases õppevormis riikliku õppekava alusel põhihariduse omandanud õpilaste edasiõppimist. Kui eelnevates peatükkides käsitleti õpirändena elukoha ja kooli asukoha vahelist erinevust, siis põhihariduse omandamise järgsete valikute langetamisel toimub uus ränne.

Siin ei võrrelda mitte õpilase elukoha andmeid õppeasutuse asukoha andmetega (sama, erinev), vaid seda, milliseid valikuid õpilased põhihariduse omandamisele järgneval õppeaastal langetavad. Allpool käsitatakse rändena seda, kui lõpetatud õppeasutus ja õppeasutus järgmisel õppeaastal on erinevad Rändeks ei loeta õpingute mittejätkamist. Samuti ei vaadelda nende õpilaste andmeid, kes jätkasid üldhariduse omandamist õhtuses/kaugõppe õppevormis või jätkasid õpinguid paralleelselt kutse- ja üldhariduses.

Kuna põhihariduse omandamise järgseteks valikuteks on nii üldkeskhariduse omandamine gümnaasiumis kui ka siirdumine kutseõppesse, vaadeldakse järgnevalt mõlemaid valikuid kõrvuti.

Tabel 11.

Aastatel 2006-2008 päevases õppevormis riikliku õppekava alusel põhihariduse omandanud õpilaste hariduskäik järgmisel õppeaastal; Lääne maakond.

KOV	Ei jätka	Kutseharidus kokku	Üldharidus kokku	Kodukoolis jätkavate õpilaste arv	Lõpetajate arv
Haapsalu linn	27	147	344	273	518
Hanila vald	2	19	43		64
Kullamaa vald		18	50	41	68
Lihula vald	13	35	86	57	134
Martna vald	4	12	12		28
Noarootsi vald	6	19	34		59
Nõva vald	1	16	9		26
Oru vald	1	12	12		25
Ridala vald	5	34	19		58
Risti vald	7	10	20		37
Taebla vald	9	44	93	67	146
Vormsi vald	1	3	6		10
Lääne maakond	76	369	728	438	1 173

Pärast põhihariduse omandamist jätkab kodukoolis, st koolis, kus õpilane omandas põhihariduse keskmiselt 55% Lääne maakonna põhikoolilõpetajatest. Oluline on siinjuures märkida, et õppeasutuse vahetamine on vältimatu neil juhtudel, kus lõpetatakse põhikooli tüüpi õppeasutus või kui sõltumata lõpetatava õppeasutuse tüübist langetatakse põhihariduse omandamise järel valik kutseharidussüsteemis kutsehariduse või kutsekeskhariduse omandamise kasuks.

Tabel 12.

Gümnaasiumiastmega koolides põhihariduse omandanud õpilaste ränne Lääne maakonnas aastatel 2006-2008, üld- ja kutseharidus.

jätkamine järgmisel õppeaastal					
KOV	kodukool	sama omavalitsus	sama maakond	teine maakond	ei jätkata
Haapsalu linn	273	43	121	54	27
Kullamaa vald	41		10	17	
Lihula vald	57		10	27	11
Taebla vald	67		26	13	4
Lääne maakond	438	43	167	111	42
jätkamine järgmisel õppeaastal					
KOV	kodukool	sama omavalitsus	sama maakond	teine maakond	ei jätkata
Haapsalu linn	53%	8%	23%	10%	5%
Kullamaa vald	60%	0%	15%	25%	0%
Lihula vald	54%	0%	10%	26%	10%
Taebla vald	61%	0%	24%	12%	4%
Lääne maakond	55%	5%	21%	14%	5%

Põhihariduse omandamisele järgneval üldkeskhariduse taseme õpingute jätkamisel on üldreegliks see, et õpiränne mõjutab enim keskmisest paremate ja keskmisest madalamate lõputunnistuse hinnetega õpilasi ning paremate õpitulemustega õpilaste ränne on suunatud keskustesse, mis ei pruugi asuda maakonnas. Statistikast võib tuua välja tähelepaneku, et väljaspool Lääne maakonda gümnaasiumis õppima asunud õpilaste keskmine hinne on omakorda seotud õppeasutuse asukohaga – **samas – Noarootsi Gümnaasiumisse õppima** asuvate õpilaste keskmine hinne on sarnaselt kõrge teistes maakondades jätkanud õpilaste lõputunnistuse hinnetega. Maakonnakeskuses õppima asunud õpilaste keskmine hinne on omakorda kõrgem Haapsalut ümbritsevate omavalitsuste koolides jätkavate õpilaste keskmistest hinnetest.

Kujuneb välja omamoodi hierarhia riigigümnaasiumid või kõrge mainega munitsipaalgümnaasiumid tõmbavad kõrgete õpitulemustega õpilasi üle riigi; maakonnakeskuse munitsipaalgümnaasiumidesse asuvad õppima Lääne maakonna võimekamad; ülejäänud gümnaasiumide parimate õpitulemustega õpilased tulevad oma lõpetajate kõrval pigem gümnaasiumita omavalitsustest. Kõige kehvema põhikooli lõputunnistuse keskmise hindega õpilased aga tulevad pigem teistest gümnaasiumiga omavalitsustest, sh maakonnakeskusest.

Sellise hierarhia tekkimine mõjutab õppe kvaliteeti, kuna gümnaasiumiharidust **peavad asuma koos omandama** nii need, kellele see oli loomulik valik (gümnaasiumita omavalitsustest loomulikke rändekanaaleid pidi) võimete realiseerimiseks, paratamatus (kodukool ja alternatiivide mittekasutamine või siis sobivate põhihariduse järgsete kutseõppe õppekavade puudumine) kui ka asendustegevust otsivad noored (valinud gümnaasiumi, kuhu vastu võeti, mitte kooli, mille valikut võimed eeldanuks).

Tabelites 13 ja 14 on näha, kui palju põhikooli lõpetajatest jätkab õpinguid gümnaasiumiastmes oma maakonnas ja millised on nende õpilaste põhikooli keskmised lõpuhinded.

Tabel 13.

Aastatel 2006 - 2008 Lääne maakonnas põhikooli järgselt jätkanud õpilaste liikumine.

KOV	Haapsalu Gümnaasium	Haapsalu Wiedemanni Gümnaasium	Kullamaa Keskkool	Lihula Gümnaasium	Noarootsi Gümnaasium	Taebla Gümnaasium	Teised maakonnad	Kokku üldharidus	Kokku kutseharidus
Haapsalu linn	136	180			2	5	21	344	147
Hanila vald	3	1	7	6			26	43	19
Kullamaa vald	5		41				4	50	18
Lihula vald	3	10	1	60	1		11	86	35
Martna vald	7	1	3				1	12	12
Noarootsi vald		5			26		3	34	19
Nõva vald	2						7	9	16
Oru vald	2					9	1	12	12
Ridala vald	8	8	2				1	19	34
Risti vald	5	5	3			4	3	20	10
Taebla vald	5		2		2	79	5	93	44
Vormsi vald	3	1					2	6	3
Lääne maakond	179	211	59	66	31	97	85	728	369

Tabel 14.

Aastatel 2006 - 2008 Lääne maakonnas põhikooli järgselt jätkanud õpilaste liikumine põhikooli lõputunnistuse keskmine hinde alusel.

KOV	Haapsalu Gümnaasium	Haapsalu Wiedemanni Gümnaasium	Kullamaa Keskkool	Lihula Gümnaasium	Noarootsi Gümnaasium	Taebla Gümnaasium	Teised maakonnad	Keskmine hinne üldharidus	Keskmine hinne kutseharidus
Haapsalu linn	4,42	4,24			4,97	3,98	4,33	4,32	3,48
Hanila vald	4,52		4,47	3,86			4,67	4,51	3,73
Kullamaa vald	4,63		4,14				4,72	4,24	3,37
Lihula vald	4,44	4,31		4,09			4,53	4,20	3,66
Martna vald	4,71		3,75					4,34	3,56
Noarootsi vald		4,33			4,54		4,13	4,47	3,77
Nõva vald	4,69						4,33	4,41	3,67
Oru vald	4,34					4,15		4,17	3,52
Ridala vald	4,58	4,06	3,84					4,29	3,45
Risti vald	4,78	4,58	3,79			4,44	3,83	4,37	3,49
Taebla vald	4,55		3,78		4,75	4,19	4,45	4,22	3,43
Vormsi vald	4,83						4,19	4,50	4,19
Lääne maakond	4,47	4,25	4,13	4,07	4,59	4,18	4,45	4,31	3,53

1.7. Õpetajate koormus

Eri kooliastmete olemasolu koolis mõjutab õpetajate töökoormuse jaotumist erinevate kooliastmete klasside vahel. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 37 järgi töötavad koolis klassiõpetajad ja aineõpetajad. Klassiõpetajad õpetavad 1.- 6. klassini põhiliselt kõiki õppeaineid, aineõpetaja võib õpetada õppeaineid vastavalt oma kvalifikatsioonile ka 1.- 6. klassini.

Kvalifikatsiooninõuete määruses (<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13082084>) täpsustatakse PGS vastavat sõnastust veelgi, määratledes põhikooli ühe või mitme aine õpetaja kvalifikatsiooninõuete kõrval ka gümnaasiumi ühe või kahe aine õpetaja kvalifikatsiooninõuded.

Sarnaselt koolivõrguga, kus erinevad koolitüübid konkureerivad 1.-6. klassi õpilaste osas, valitseb konkurents ka õiguse eest 1.-6. klasse õpetada. Õpetajate ettevalmistamisele, värbamisele ja töö planeerimisele on kooli tüübist sõltuvalt erinevad ootused ja võimalused. Reeglina suureneb alates teisest kooliastmest õppe läbiviimisega seotud õpetajate arv oluliselt.

Tabel 15.

Kõige levinuma kooli suurusega, **1 ja 2 paralleeliga tavakoolide arv**, keskmine õpilaste arv kooliastmes⁵ Eestis kokku

Kooli tüüp	algkool	põhikool	keskkool või gümnaasium
Koolide arv	79	215	123
Keskmine õpilaste arv 1. kooliastmes	23	33	69
Keskmine õpilaste arv 2. kooliastmes	21	35	75
Keskmine õpilaste arv 3. kooliastmes		44	96
Keskmine õpilaste arv gümnaasiumiastmes			92

Üheks gümnaasiumiastme hoidmise põhjuseks tuuakse sageli vajadus säilitada aineõpetajate töökoormus. Kuna aga gümnaasiumiastmega koolides on valdavalt 1-2 paralleeli, tagatakse gümnaasiumi aineõpetajatele vajalik töökoormus põhikooli 3. kooliastmes ja algklassides õpetamise arvelt.

Võrreldes õpetajate arvu kooliastmete ja kooli tüüpide lõikes, selgub, et esimese kooliastmega võrreldes on teises kooliastmes õpilaste õpetamisega seotud 14% rohkem õpetajaid algkoolides, 81% rohkem õpetajaid põhikoolides ning 93% rohkem õpetajaid gümnaasiumiga koolides. Samal ajal on võrreldes 2. kooliastmega kolmandas kooliastmes õppe läbiviimisega seotud 3% enam õpetajaid põhikoolides ja 19% enam õpetajaid gümnaasiumiastmega koolides.

Keskmiselt 1 ja 2 paralleeliga gümnaasiumides on 2. kooliastmes õpetavaid õpetajaid üle 2 korra rohkem kui 1. kooliastmes, ületades sama keskmise paralleelklasside arvuga põhikoolide vastavat näitajat 26% võrra.

2007/2008. õppeaastal koostati HTM analüüsitalituses 41 Eesti üldhariduskooli (18 keskkooli või gümnaasiumi, 18 põhikooli, 5 algkooli) tunnijaotusplaanide alusel tunniressursi kasutamise ülevaate. Vaadeldi riiklikus õppekavas kooliastmeti kirjeldatud kohustuslike ainete ja valikainete õpetamiseks määratud õppetundide mahu jaotust klassiti ja aineti. Selle tulemusena tekkis ülevaade koolide poolt tegelikult rakendatud strateegiatest õppeainete õpetamise korraldamisel ja ainetundide jaotusest. Kuna enimlevinud valikute fikseerimiseks kasutati moodi (enimesinenud tundide arv klassiti vastavas aines), võib tundide arv tervikuna erineda põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses sätestatud suurimast lubatud nädalakoormusest õpilase kohta.

Samas, arvestades õpetaja ametikohale kehtestatud õppe- ja kasvatustöö tundide arvu piirmääradega (põhikoolis 18-24, gümnaasiumis 18-22 õppetundi nädalas) saab tulemuste põhjal hinnata aineõpetajale täiskoormuse tagamiseks vajalike paralleelklasside arvu või hinnata mitme õppeaine õpetajate ettevalmistuse vajadust ja võimalikke ainete kombinatsioone eeldusel, et osade õppeainete õpetamiseks moodustatakse õpperühmad (tabel 15A).

⁵ Arvutuslik paralleelklasside arv koolis. Ülesmardus kooliastme õpilaste arvu ja klassikomplekti täituvuse ülemise piirnõrmi jagatisest.

Täiendava infona on tabelis esitatud kooliastme keskel algava aineõpetuse maht, mis tõenäoliselt lisandub aineõpetaja töömahule järgnevatel kooliastmetes.

Tabel 15A

Enimlevinud ainetundide mahu põhjal moodustuvate õpetaja ametikohtade arv 1 paralleelklassi korral eri koolitüüpides.

Õppeaine	Ainetundide arv				Ametikohtade arv 1 paralleelklassi korral koormusnormil 21		
	2. kooliaste (kooliastme keskel lisanduvad õppeained)	Põhikooli 3. aste: 7.-9. klass kokku	Gümnaasiumiaste 10.-12. klass kokku	Gümnaasiumi progümnaasiumi astmega (7.-12. klass)	Põhikooli 3. aste: 7.-9. klass kokku	Gümnaasiumiaste 10.-12. klass kokku	Gümnaasiumi progümnaasiumi astmega (7.-12. klass)
Eesti keel ja kirjandus		13	15	28	0,62	0,71	1,33
A-võõrkeel		18	24	42	0,86	1,14	2,00
B-võõrkeel	8	18	12	30	0,86	0,57	1,43
Matemaatika		15	12	27	0,71	0,57	1,29
Geograafia		6	3	9	0,29	0,14	0,43
Bioloogia/loodusõpetus		8	4	12	0,38	0,19	0,57
Inimeseõpetus	2	1	0	1	0,05	0,00	0,05
Ajalugu/ühiskonnaõpetus	5	8	10	18	0,38	0,48	0,86
Keemia		4	4	8	0,19	0,19	0,38
Füüsika		4	6	10	0,19	0,29	0,48
Muusika		3	3	6	0,14	0,14	0,29
Kunst		3	3	6	0,14	0,14	0,29
Tööõpetus		12	0	12	0,57	0,00	0,57
Kehaline kasvatus		6	6	12	0,29	0,29	0,57
muud valikained		2	7	9	0,10	0,33	0,43

Tabelite 15 ja 15a võrdlemisel selgub, et valdavas osas õppeainetes peab enamikus Eesti koolides õpetaja täiskoormuse saamiseks olema valmis õpetama erinevaid õppeaineid. Sõltumata kooli tüübist on selge, et enamikus Eesti koolidest on täna tööl mitut õppeainet õpetavad õpetajad.

1.8. Õpetajate ja õpetaja ametikohtade arvud Lääne maakonna üldhariduskoolides

2007. aastal oli Läänemaal omavalitsuste koolide keskmisena ühe õpetaja kohta⁶ 6,1 õpilast ja 8,6 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta. Vastavad näitajad on oluliselt madalamad Eesti keskmisest näitajast (vastavalt 9,2 ja 12,6).

Tabelite 16 ja 17 andmete puhul on kasutatud üldhariduskoolide tegevusnäitajates kasutatavaid koolipõhiseid andmeid ning mitme õppeasutusega omavalitsuse puhul näidatakse omavalitsuse õppeasutuste keskmist. Andmete tõlgendamiseks peab siinkohal olema ettevaatlik, sest statistika põhjal ei saa otsustada, kas mitmes koolis ja erinevates kooliastmes osakoormustega õpetamine on õpetaja ja koolijuhtide teadlikult langetatud valikud või ajutine lahendus.

Tabel 16

Õpilaste arv vastavas kooliastmes õpetavate õpetajate arvu kohta kooliastmeti 2007./2008. õppeaastal Lääne maakonnas

KOV	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Gümnaasium	Keskmine
Haapsalu linn	6,8	5,3	5,9	4,1	9,4
Hanila vald	2,3	1,4	3,1		3,6
Kullamaa vald	3,6	2,5	3,2	4,0	9,4
Lihula vald	2,9	2,1	3,7	3,9	5,0
Martna vald	2,8	2,6	2,1		4,0
Noarootsi vald	3,2	1,8	2,8		4,5
Nõva vald	1,3	1,6	2,1		3,3
Oru vald	3,7	2,2	3,0		5,7
Ridala vald	7,2	4,1	4,9		8,2
Risti vald	2,7	1,8	2,7		4,8
Taebla vald	7,0	3,3	3,5	5,2	8,1
Vormsi vald	1,2	0,6	0,5		1,5
Lääne maakond	4,2	2,8	3,5	4,2	6,1

Tabelitest 16 ja 17 selgub, et reeglina on iga eraldiseisva kooliastme puhul õpilaste arv selles kooliastmes õpetavate õpetajate kohta (sõltumata koormusest) tunduvalt madalam, kuna reeglina on ühe klassi õpetamisega seotud mitu õpetajat juba algklassides.

Tabel 17.

Õpilaste arv vastavas kooliastme õpetaja ametikoha kohta kooliastmeti 2007./2008. õppeaastal Lääne maakonnas

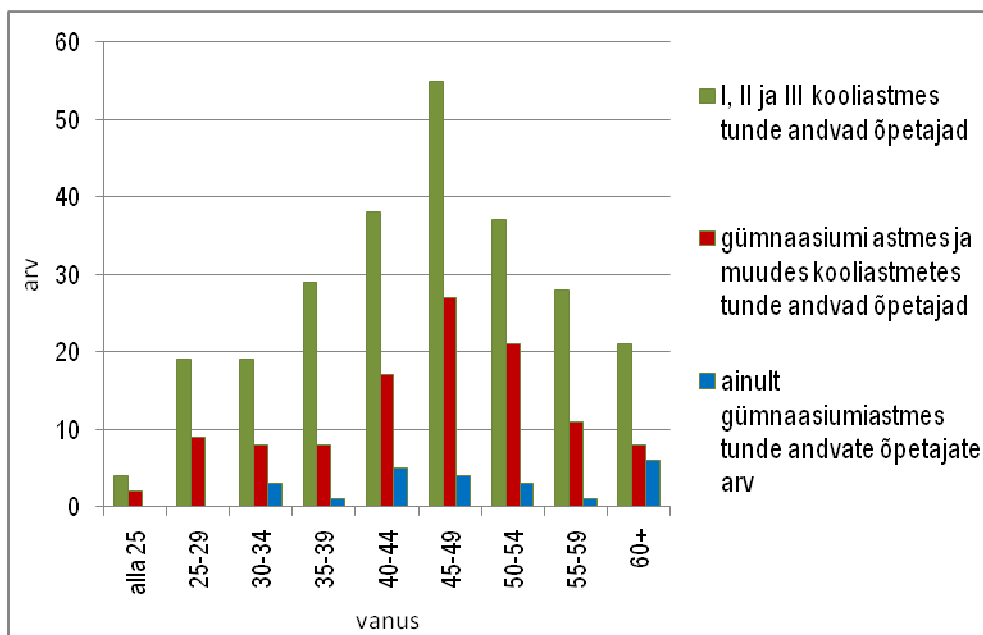
KOV	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	Gümnaasium	Keskmine
Haapsalu linn	15,1	12,0	12,0	10,1	12,6
Hanila vald	6,4	4,6	10,2		6,4
Kullamaa vald	8,2	9,7	12,7	11,5	10,8
Lihula vald	10,2	7,5	9,1	12,0	8,2

⁶ Näitaja „Õpilaste arv õpetaja kohta” on kooliastmeti saadud järgmisel viisil. Õpilaste arv vastavas kooliastmes on jagatud kõigi sellel kooliastmel õppetööd läbi viivate õpetajate arvuga sõltumata sellest, kui suur on vastavas kooliastmes ühe või teise õpetaja tegelik töökoormus. Omavalitsuseti saadakse vastavad näitajad koolide keskmise alusel. Mida rohkem on tegutsevaid koole ja erinevaid õpetajaid vastavates koolides õppetööga seotud, seda madalamaks kujuneb vastav suhtarv. See näitaja üksi ei iseloomusta piisavalt koolivõrgu efektiivsust.

Martna vald	6,4	10,4	5,3		5,5
Noarootsi vald	10,2	5,2	10,1		8,3
Nõva vald	3,9	10,5	5,3		5,7
Oru vald	9,0	7,5	7,7		8,0
Ridala vald	12,4	8,4	10,4		10,5
Risti vald	8,6	5,3	7,1		6,7
Täebla vald	13,3	10,9	9,8	10,4	10,4
Vormsi vald	2,8	2,8	2,0		2,5
Lääne maakond	9,8	8,1	9,0	10,7	8,6

Õpilaste arv õpetaja kohta erineb kooliastmeti ja omavalitsuseti tunduvalt. Madal suhtarv mingis kooliastmes näitab seda, et vastavas kooliastmes on õppetööga seotud palju õpetajaid, kelle töökoormus vastavas kooliastmes õppe läbiviimisel on samal ajal väike. Põhikooli klassidega väikegümnaasiumide puhul kinnitab madal õpilaste/õpetajate suhtarv seda, et võimalusel tagatakse aineõpetajatele erialane koormus esimesel võimalusel, so vastava aine olemasolul vastava kooliastme tunnijaotusplaanis.

Läänemaal on enim neid õpetajaid, kes töötavad ainult põhikooli klassidega, suurem osa on neist vanuses 40-54 aastat. Kõikides kooliastmetes tunde andvate õpetajate enamus jääb samuti vanusevahemikku 40-54 eluaastat. Ainult gümnaasiumiastmes tunde andvate õpetajate arv on väga väike, moodustades ainult põhikooliastmete õpilastega töötavatest õpetajatest 9,2%.

Joonis 3. Lääne maakonna õpetajate vanusjaotus vastavalt kooliastmetele

2. Lääne maakonna koolivõrgu prognoos

2012./2013. õppeaasta prognoosi eeldused:

Koolivõrgu prognoosimisel lähtume järgnevast:

Üldhariduse koolivõrku modelleeritakse lähtuvalt (a) teada olevast tavakooli õpilaste arvust 2007/08. õppeaastal ja (b) nende eeldatavast arvust 2012/13. õppeaastal järgmistel eeldustel:

- õpilaste arv 1.-5. klassis = sündide arv aastatel 2001-2005 x 95%;
- õpilaste arv 6.- 9. klassis = õpilaste arv 1.- 4. klassis 2007/08 õa;
- õpilaste arv 10.- 12. klassis = õpilaste arv 5.- 7. klassis 2007/08 õa x 60%.

Tabel 18.

Kriteeriumid modelleerimiseks (PRAXISE koolivõrgu-uuringu kriteeriume on täpsustatud 2008. a käivitunud rahastamismudeli kriteeriumidega).

	min õpilaste arv	max paralleelklasside arv		
		asustustihedus, in/km ²		
		<8	8-500	>500
I kooliaste	18	1	2	3
II kooliaste	18	1	2	3
III kooliaste	60*	2	2	3
gümnaasiumiaste (G12, PrG)	126*	2	2	3
gümnaasiumiaste (G3)	252**	-	-	5
* st vähemalt 2 paralleeli, ** st vähemalt 4 paralleeli				
kooli tüüp	min õpilaste arv	max õpilaste arv		
		asustustihedus, in/km ²		
		<8	8-500	>500
A3	18	72	144	216
A6	36	144	288	432
PK	96	288	432	648
G12	222	504	648	972
G3	252	-	-	540
PrG	186	-	360	540

Kollasega on tabelis 18 tähistatud lähteandmete erinevused võrreldes PRAXISE uuringuga.

Järgmiste kombinatsioonide erinevus tuleneb eelkõige sellest, milliseid koolitüpe tahetakse moodustada. Arvestades aga kooliastmete kattuvust täna kehtivate erinevate koolitüüpide korral

(vaata tabel 19, millest näeme, et esimese kolme klassi õpilastel on vastava kooli olemasolu korral võimalus valida 4 erineva koolitüübi vahel) ja asustustihedusest tulenevaid erisusi, võib ette tulla piirkondi, kus mitte kattuvate astmetega koolide moodustamine osutub mitte ainult võimatuks vaid ka ebaefektiivseks ja halvendaks hariduse kättesaadavust. **Seetõttu on koolivõrgu võimalikes arvutuslikes variantides olemas ka koolid, kus on 1.-12. klass, või koolid, kus on koos gümnaasium ja progümnaasium.** Koolivõrgu modelleerimist on kõikide kombinatsioonide puhul alustatud alati gümnaasiumiastmest ning liigutud sealt järjest madalamate kooliastmete poole.

Tabel 19

Koolitüübid neile vastavate klasside ja kooliastmetega

Kooli tüübid	Klassid												Kooliastmed*			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4
algkool (A3)																
algkool (A6)																
põhikool (PK)																
põhikooliga gümnaasium (G12)																
gümnaasium (G3)																
progümnaasiumiga gümnaasium (PrG)																

* Siin ja edaspidi on 4. kooliaste ja gümnaasiumiaste käsitletud sünonüümidena

Koolitüüpide moodustamise järjekord ja kombinatsioonid

- **Variant A⁷:** G12 → PK → A6 → A3.
- **Variant B:** G12 (<8 ja 8-500 in/km²) ja G3 (>500 in/km²) → PK → A6 → A3.
- **Variant C:** G3 (>500 in/km²) → PK → A6 → A3.
- **Variant D:** G12 (<8 in/km²) ja PrG (8-500 in/km² ja >500 in/km²) → PK → A6 → A3.

Kuna koolitüüpide moodustamisel lähtutakse ka asustustihedusest, siis on tabelis 20 toodud Läänemaa omavalitsuste jaotus asustustiheduse järgi. Suures enamikus Lääne maakonna omavalitsustest on asustustihedus madalam kui 8 inimest ruutkilomeetril.

Tabel 20.

Läänemaa omavalitsuste jaotus asustustiheduse järgi

Asustustihedus in/km ²	Omavalitsused	% omavalitsustest
<8	Hanila, Kullamaa, Lihula, Martna, Noarootsi, Nõva, Oru, Risti ja Vormsi vallad	75%
8-500	Ridala ja Taebala vallad	17%
>500	Haapsalu linn	8%
Kokku	12	100

⁷ Variant A on toodud arvutustesse, et näidata, milline oleks olukord, kui koolitüüpides ei toimuks muudatusi. Variantide B ja D korral on põhikooliga gümnaasium eelkõige hõrealadel lahenduse leidmiseks.

Koolivõrgu modelleerimist alustame lähteaasta ja prognoositava aasta võrdlemisega, mis annab võimaluse mõista arvatava muutuse ulatust.

Prognoosi järgi väheneb õpilaste arv Läänemaal 2012./13. õppeaastaks 675 õpilase võrra (tabelid 21 ja 22). I kooliastme õpilaste arv jääb praktiliselt samale tasemele, mis oli õppeaastal 2007/2008, II kooliastmel tõenäoliselt väheneb õpilaste arv 120 õpilase võrra, ja III kooliastmel väheneb õpilaste arv tõenäoliselt kõige enam – 380 võrra. Prognoosi eeldustes seatud tingimustel väheneb gümnaasiumiastmel õpilaste arv veidi enam kui II kooliastmel - ca 165 õpilase võrra.

Tabel 21.

Õpilaste arv kokku ja keskmiselt kooliastmeti omavalitsuses ning omavalitsuse asustustiheduse järgi, 2007./2008. õppeaasta, Läänemaa

Asustustihedus		I aste	II aste	III aste	IV aste	Kokku
<8 in/km ²	kokku	238	256	408	261	1163
	keskmine omavalitsuses	26	28	45	29	129
8-500 in/km ²	kokku	189	214	258	155	816
	keskmine omavalitsuses	95	107	129	78	408
>500 in/km ²	kokku	277	361	426	302	1366
	keskmine omavalitsuses	277	361	426	302	1366
Kokku	kokku	704	831	1092	718	3345
	keskmine omavalitsuses	59	69	91	60	279

Tabel 22.

Õpilaste arv kokku ja keskmiselt kooliastmeti omavalitsuses ning omavalitsuse asustustiheduse järgi, prognoos 2012./2013. õppeaasta, Läänemaa

Asustustihedus		I aste	II aste	III aste	IV aste	Kokku
<8 in/km ²	kokku	250	260	230	180	920
	keskmine omavalitsuses	28	29	26	20	103
8-500 in/km ²	kokku	170	170	190	140	670
	keskmine omavalitsuses	84	83	93	71	331
>500 in/km ²	kokku	280	280	290	230	1080
	keskmine omavalitsuses	280	280	290	230	1090
Kokku	kokku	700	710	710	550	2670
	keskmine omavalitsuses	58	59	60	46	223

Järgnevalt prognoosime asustustihedusest ja valikukriteeriumidest lähtudes kõigi Lääne maakonna õpilaste jaoks vajaliku koolide arvu õppeaastaks 2012./2013. **Ühtlasi esitame samade modelleerimise kriteeriumide järgi ka arvutuse õppeaasta 2007/2008 kohta (tabelis 23), et võrrelda samadelt alustelt olemasolevat olukorda ja selle kuvandit.** Ka see arvutus näitab, et prognoosi kõigi erinevate variantide korral oleks koolide hüpoteetiline arv väiksem tegelikust koolide arvust. Valdavaks koolitüübiks oleks Lääne maakonnas põhikool.

Tabel 23.

2007./2008 õppeaasta koolide arvu arvutus variantidesse seatud kriteeriumide järgi

Koolide tegelik arv 2007/08 õppeaastal	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	1	4	8	2	1	0	16
	8-500 in/km ²	0	2	2	1	0	0	5
	>500 in/km ²	0	1	0	2	0	1	4
	Kokku	1	7	10	5	1	1	25
Variant A	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	4	0	.	.	6
	8-500 in/km ²	0	0	4	0	.	.	4
	>500 in/km ²	0	0	0	3	.	.	3
	Kokku	0	2	8	3	.	.	13
Variant B	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	4	0	.	.	6
	8-500 in/km ²	0	0	4	0	.	.	4
	>500 in/km ²	0	0	3	.	2	.	5
	Kokku	0	2	11	0	2	.	15
Variant C	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	4	.	.	.	6
	8-500 in/km ²	0	0	4	.	.	.	4
	>500 in/km ²	0	0	3	.	2	.	5
	Kokku	0	2	11	.	2	.	15
Variant D	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	2	4	0	.	.	6
	8-500 in/km ²	0	0	4	.	.	0	4
	>500 in/km ²	0	2	0	.	.	3	5
	Kokku	0	4	8	0	.	3	15

Variandi A puhul (mis on toodud arvutustesse, et näidata, milline oleks olukord, kui koolitüüpides ei toimiks muudatusi, samas arvutuses ei saanud aga kriteeriumide järgi arvesse võtta olemasolevat puhas gümnaasiumi, mis suures osas on komplekteeritud õpilastest väljastpoolt Lääne maakonda.) oleks võimalik moodustada gümnaasiumiastmega koolitüüpidest ainult põhikooliga gümnaasiume (selliseid moodustuks 3, mis on 3 võrra väiksem kui olemasolev põhikooliga gümnaasiumide (G12+PrG) arv), põhikoolide arv väheneks aga 2 võrra ning algkoolide arv 6 võrra. Koolide koguarv oleks 12 võrra väiksem, st koolivõrgu vähenemine oleks kahekordne.

Variantide B ja C korral on põhirõhk nn „puhtal gümnaasiumil“, kuid arvutus annab nii variandi B kui C korral täpselt sama tulemuse. Moodustuks 2 puhas gümnaasiumi piirkonnas asustustihedusega üle

500 in/km² ja 4 põhikooli nii hõrealadel kui piirkondades asustustihedusega 8–500 in/km² . 3 põhikooli moodustuks aga asustustihedusega üle 500 in/km² piirkonnas. Alkgoole moodustuks 2 hõreasustusega piirkondades. Koolide üldarv oleks 15, mis on siiski 10 võrra vähem kui realselt eksisteerivas koolivõrgus.

Variandi D korral (lubab moodustada progümnaasiumiga gümnaasiumid) moodustuks 3 progümnaasiumiga gümnaasiumi, 8 põhikooli ja 4 kuueklassilist algkooli. Kokku 15 õppeasutust nagu eelmiste variantide korralgi. Oluline erinevus on kooli tüüpides asustustihedusega üle 500 in/km² - lisaks progümnaasiumiga gümnaasiumile moodustuks 2 algkooli.

Prognoosides koolide arvu õppeaastaks 2012/2013 (tabel 24), arvestame nii sündimust kui ka välja kujunenud õpirännet.

Tabel 24.

Koolide arvu prognoos 2012./2013. õppeaasta, jälgides praegusi siirdeid (õpirännet)

	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
Variant A	<8 in/km ²	0	5	2	0	.	.	7
	8-500 in/km ²	0	0	2	0	.	.	2
	>500 in/km ²	0	0	0	2	.	.	2
	Kokku	0	5	4	2	.	.	11
Variant B	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	5	2	0	.	.	7
	8-500 in/km ²	0	0	2	0	.	.	2
	>500 in/km ²	0	0	2	.	2	.	4
Kokku	0	5	6	0	2	.	13	
Variant C	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	5	2	.	.	.	7
	8-500 in/km ²	0	0	2	.	.	.	2
	>500 in/km ²	0	0	2	.	2	.	4
Kokku	0	5	6	.	2	.	13	
Variant D	Asustustihedus	A3	A6	PK	G12	G3	PrG	Kokku
	<8 in/km ²	0	5	2	0	.	.	7
	8-500 in/km ²	0	0	2	.	.	0	2
	>500 in/km ²	0	2	0	.	.	2	4
Kokku	0	7	4	0	.	2	13	

Variant A (säilivad põhikooliga gümnaasiumid) korral väheneks koolide koguarv 2 võrra, kui tulemust võrrelda samade kriteeriumide järgi 2007./2008. õppeaastaks ümber arvatud vajaliku koolide arvuga. Võrreldes aga 2007./2008. õppeaasta tegeliku koolide arvuga, oleks vähenemine väga suur – 25 kooli asemel oleks tõenäoliselt 11. Kõigi erinevate asustustiheduste korral väheneks koolide arvud kõigi koolitüüpide lõikes.

Moodustades koole variantide B ja C reegleid arvestades, saame mõlemal juhul sama tulemuse – täpselt sama arvu samatüübilisi koole nii nagu ka olemasolevat olukorda ümber arvatades. Ka puhaste gümnaasiumide arv ja asukoht oleksid samad. Erisused ilmnevad aga algkoolide arvus ja

asukohas – neid saaks moodustada hõrealadel 5. Põhikoole jaguks 2 iga erineva asustustihedusega piirkonda.

Variants D - (lubab moodustada progümnaasiumiga gümnaasiumid) annaks võimaluse moodustada maakonnas 2 progümnaasiumiga gümnaasiumi, 5 algkooli hõrealadel ja 2 algkooli progümnaasiumidega gümnaasiumiga samas piirkonnas. Põhikoole saaks moodustada 2 nii hõrealadel kui piirkondades 8–500 in/km². Kokku oleks koolide arv aga sama nagu variantide B ja C korral.

Koolide ja klasside arvu järgi on modelleerimise kriteeriumeid arvestades võimalik prognoosida õpetajate arvu täiskoormuse ekvivalendis õppeaastaks 2012/2013 (tabel 25) ning vaadata, milliseks kujuneb õpilaste arv ühe õpetaja kohta täiskoormuse ekvivalendis (tabel 26), kui klassi täituvus lähtuks seatud kriteeriumidest.

Tabel 25.

Õpetajate arv (täiskoormuse ekvivalendis) Läänemaa prognoositud koolide arvu järgi

Asustustihedus (in/km ²)	Tegelik 2007./2008. õppeaasta	Mudeli variandid 2008				Mudeli variandid 2012./2013. õppeaasta			
		A	B	C	D	A	B	C	D
<8	130	72	72	72	72	69	69	69	69
8-500	59	52	52	52	52	41	41	41	41
>500	126	129	123	131	127	96	96	106	96
Kokku	315	253	247	255	251	206	206	216	206

Tabel 26

Õpilasi õpetaja ametikoha kohta, Läänemaa (arvutatud vastava asustustihedusega omavalitsuste keskmisena):

Asustustihedus (in/km ²)	Tegelik 2007./2008 õppeaasta	Mudeli variandid 2008				Mudeli variandid 2012./2013. õppeaasta			
		A	B	C	D	A	B	C	D
<8	8,9	16,2	16,2	16,2	16,2	13,4	13,4	13,4	13,4
8-500	13,8	15,7	15,7	15,7	15,7	16,1	16,1	16,1	16,1
>500	10,8	10,6	11,1	10,4	10,8	11,3	11,3	10,2	11,3
Kokku	10,6	13,2	13,5	13,1	13,3	13,0	13,0	12,4	13,0

Võrreldes 2007./2008. aasta tegelikkuse seisuga ja 2008. a hüpoteetilisi, ümber arvutatud variante, näeme, et õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta kasvab oluliselt (7,3 õpilase võrra) hõreda asustustiheduse (<8 in/km²) ja asustustiheduse 8-500 in/km² korral ligi 2 õpilase võrra kõigi variantide puhul.

Tiheasutuse korral jääks olukord ligilähedaselt samaks, nagu lähteaasta tegelik olukord on ka erinevate koolitüüpide variantide korral. Õppeaastaks 2012/2013 prognoositud variantide korral kasvaks olemasoleva olukorraga 2007./2008. õppeaastal võrreldes õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta hõrealadel 4,5 õpilase võrra ning keskmise asustustiheduse puhul 2,3 õpilase võrra, asustustihedusega üle 500 in/km² korral jääks aga võrdlusmomendiga ligilähedaselt samaks.

3. Koolivõrgu optimeerimise hindamine

Paljudes hariduskorraldust käsitlevates dokumentides seatud eesmärk - tagada kõigile õppijatele parimad võimalused kohustusliku hariduse omandamiseks, järgides efektiivsuse põhimõtet - tähendab tegelikkuses katset optimeerida koolivõrku nii riigi kui ka piirkondade tasandil. Kui õpilaste arv muutub, kahaneb sellisel määral nagu Eestis viimase kümne aasta jooksul, siis on võimalik kaks stsenaariumi.

- 1) Jätkatakse olemasolevate koolidega, kuni õpilaste arv muutub nii väikeseks, et ei riik ega omavalitsus ei suuda lõpuks tagada kvaliteetset õpet.
- 2) Analüüsid õpilaste arvu muutusi ja koolivõrgu põhiindikaatoreid, kavandatakse kohalike omavalitsuste, maavalitsuste ja riigi koostöös kogu riiki kattev uus koolivõrk.

Koolivõrgu optimeerimisel on tähtis, et peetakse silmas:

- õppimise ja õpetamise kvaliteeti;
- hariduse kättesaadavust ja omandamise edukust;
- õppekeskkonna turvalisust ja tervislikkust
- koolitee turvalisust;
- koolide ja haridussüsteemi efektiivsust.

Valikuid analüüsid ja põhjendades tuleks kasutada järgmisi indikaatoreid nii riigi kui ka maakonna tasandil

	Tase 2007./2008. õppeaastal	Tase 2008./2009. õppeaastal	Prognoositav 2012./2013. õppeaastal	Arengukavas seatud eesmärk
Muutuste kava võrdlemiseks				
Kvaliteet ja tõhusus				
Kvalifitseeritud õpetajate osakaal ametikohtade lõikes				
Gümnaasiumiastme õppesuundade arv				
Õpilaste keskmine arv klassis				
Õpilaste arv ühe õpetaja ametikoha kohta				
Klassiruumide pindala õpilase kohta				
Koolitransporti kasutavate õpilaste määr				
Monitooringuks				
Kvaliteet ja tõhusus				
Väljalangevuse määr päevases õppevormis				
Põhikooli lõpetajate määr alustanutest				
Gümnaasiumi lõpetanute määr alustanutest				
Järgmisel haridustasemel õpingute jätkajate määr				
Õpilaste, õpetajate ja lastevanemate				

rahulolu õppekeskkonnaga				
Põhikooli eesti keele lõpueksami ja matemaatika lõpueksami keskmine tulemus.				
Gümnaasiumi eesti keele, matemaatika ja võõrkeele lõpueksami keskmine tulemus				
Kogukulud õpilase kohta aastas				
Investeeringud õpilase kohta aastas				
Turvalisus				
Õnnetusjuhtumite arv koolis ja kooliteel				
Õppekeskkonna vastavus turvalisuse ja tervislikkuse nõuetele				

Koolivõrgu optimeerimisel tuleb tingimata arvesse võtta ka huvihariduse ja tugiteenuste kättesaadavust.

Teades, milline on olemasolev situatsioon, millised on olulisemad mõjutegurid ülalloeletud indikaatoritele, saab nendest tulenevalt hinnata olemasoleva ja kavandatava koolivõrgu erinevusi.

4. Tegevuste järjekord koolivõrgu optimeerimise kavandamisel

Suured muutused õpilaste arvudes, õppe kvaliteet ning koolikorralduse efektiivsus on need põhjused, miks koolivõrgu optimeerimisele asutakse.

Tulenevalt haridussüsteemi korraldusust (koolikohustus algab 7aastaselt) saab ja peab koolivõrgu optimeerimisel prognoosima olukorda vähemalt 7-10 aastaks ette.

Kõige olulisem informatsioon, mis on vajalik koolivõrgu optimeerimisülesande lahendamiseks, on seotud laste/õpilaste arvuga.

- 1) Koolivõrgu planeerimise aluseks on vanusegruppide suurus nii riigi, maakonna kui ka kohaliku omavalitsuse tasemel⁸.
  - a) laste arv, kes lähema 6-7 aasta jooksul kooli tulevad, on teada,
  - b) selle alusel on võimalik arvutada õpilaste arv klassiti;
  - c) laste sünni realistliku prognoosi tegemiseks saab arvestada seniseid trende ja sarnases situatsioonis olevate riikide demograafilisi muutusi;
  - d) haridusliku erivajadusega laste arvu on keerulisem prognoosida, kuid on vajalik ja aitab täpsustada nii vajaliku koolituse läbinud õpetajate arvu kui koolikeskkonna sobivaks muutmise kulutusi.

- 2) Migratsioon maakonna ja riigi tasandil mõjutab oluliselt õpilaste arvu prognoosi piirkondades. Kuigi sisemigratsiooni on raske prognoosida, on võimalik arvestada toimivat õpirännet. Selleks tuleb kaasata parimad spetsialistid ja vajadusel koguda täiendavat informatsiooni riiklikul tasandil. Migratsiooni ja õpirände näitajad tuleks hinnata
  - a) riigi,
  - b) maakonna,
  - c) kohaliku omavalitsuse tasandil.

Arvutused õpilaste arvu teada saamiseks peavad olema koordineeritud ja terviklikud, et saada objektiivne pilt inimeste tegelikust liikumisest ja õpilaste arvudest piirkonniti erinevates kooliastmetes. Jättes õpilaste koguarvu prognoosi riigi tasandil koostamata, võib juhtuda, et omavalitsuste poolt prognoositud õpilaste arvud on suuremad kui õpilaste tegelik arv sisemigratsiooni mitmekordse arvestamise tõttu, sest paljud omavalitsused loodavad, et õppijad tulevad just nende juurde.

Tulemuseks saame õpilaste arvud (klassiti) kõigi kooliastmete kohta järgmiseks 7-10 aastaks. Prognoosi alusel saab hinnata, milline peaks olema hariduskorraldus (koolivõrk) omavalitsuse ja maakonna tasandil – kus peaksid koolid asuma (arvestades ka võimalikku koolitee pikkust,

---

⁸ Lähteandmete korrektsuse tagamise eelduseks on **korrastatud rahvastikuregistri andmed**. Iga kohalik omavalitsus peaks suutma tagada, et tal on teada oma territooriumil elavate inimeste arvud ja vanused selleks, et täita temale pandud kohustused.

gümnaasiumiastme puhul õpilaskodu olemasolu või võimalikku jagamist kutseõppeasutustega), millised koolid tuleb sulgeda/asutada/koondada.

Tulemuseks saadakse:

Hüpoteetiline koolivõrk – õpilaste arvud erinevatel kooliastmetel ja koolitüüpides.

- 3) Järgnevalt tuleb hinnata olemasolevaid koolihooneid järgmistest aspektidest:
  - a) asukoht;
  - b) klassiruumide ja teiste nõuetest tulenevate ruumide olemasolu, nende kasutatavuse määr, seisukord;
  - c) vajalikud investeeringud ruumide korrastamiseks, turvalisuse tagamiseks, täiendavate hoonete rajamiseks vastavalt tervisekaitse nõuetele;
  - d) kooliastmetele vastava kaasaegse õpikeskkonna olemasolu.

- 4) Olles koostanud hüpoteetilise koolivõrgu, tuleb kirjeldada/arvutada seda iseloomustavaid näitajaid/indikaatoreid. Juhul, kui hüpoteetiline koolivõrk sisaldab erinevaid alternatiive (meie näites on alternatiivid moodustunud erinevate koolitüüpide valiku tagajärjel), siis tuleb hinnata ka erinevate alternatiivide maksumust. Tuleb leida vastavus õpilaste arvudes olemasoleva koolivõrgu ja hüpoteetilise koolivõrgu vahel
  - a) kooliastmetes,
  - b) erinevat tüüpi õppeasutustes,
  - c) erinevates piirkondades.

- 5) Koostada olemasoleva ja hüpoteetilise koolivõrgu (tema alternatiivide) näitajate/indikaatorite võrdlus, arvestades:
  - a) tulemusindikaatoreid ja seatud eesmärgid,
  - b) investeeringute vajadust iga alternatiivi korral,
  - c) majanduslikke tagajärgi alternatiivsetele investeeringute programmidele.

Tähelepanu tuleb pöörata kvalitatiivsetele faktoritele koos kõigi poolt- ja vastuargumentidega, millele alternatiivsed lahendused võivad osutada, ja võimalusel need järjestada:

- **koolide ajalugu ja traditsioonid,**
- **koolidevahelise koostöö võimalused,**
- **kooli keskkond,**
- **koolitee turvalisus,**
- **poliitikute hoiak erinevate alternatiivide suhtes.**

Järjestades hüpoteetilise koolivõrgu koolid õpilaste arvude järgi kooliastmetes, saame tulemuseks pildi optimaalsest koolivõrgust arvestades:

- olemasolevat koolivõrku;
- vajalike investeeringute mahtu;
- olemasolevaid koolihooneid;

- kvalitatiivseid faktoreid, mis mõjutavad otsuseid.

Hüpoteetiline koolivõrk võib küll rahuldada nõudmisi ja kriteeriume õpilaste arvude osas, peab aga samal ajal olema kättesaadav kõigile õpilastele, kes on planeeritud vastavates koolides õppima asuma. **Seega tuleb hüpoteetilist koolivõrku järgnevalt analüüsida kättesaadavuse aspektist, kas ja kuidas mõjutab uus koolivõrk õpilaste transpordi vajadust.** Arvestada tuleb, et see võib igal aastal olla erinev. Koolitranspordi skeemi ja lepinguid tuleb igal aastal uuendada. Oluline on siinjuures analüüsida ka seda, kas ja millisel määral mõjutab koolitee läbimiseks kuluv aeg õpilaste koolipäeva pikkust, kuidas tagatakse õpilaste osavõtt huvitegevusest ning muudest õppetunnivälisest tegevusest.

- 6) Koolitranspordi vajaduse analüüs:
  - a) transporti vajavate õpilaste arv;
  - b) investeeringute vajadus transpordi korraldamiseks – bussid, jooksvad kulud aastas;
  - c) kuidas tagada koolitranspordi turvalisus;
  - d) kulu-tulu analüüs alternatiivsete lahenduste osas (ühistranspordi kasutamine; koolibussi üürimine firmalt; koolibusside kasutamine ka ühistranspordiks ajal, kui nad ei teeninda õpilasi; takso kasutamine lepingu alusel väikeste õpilasgruppide jaoks).

Arvestades hüpoteetilise koolivõrgu ja olemasoleva koolivõrgu võrdluse tulemusi ning koolitranspordi vajadust (et õpilased jõuaksid normaja piirides turvaliselt kooli), võime jõuda olukorrani, et tuleb koostada uus hüpoteetiline koolivõrgu kava või muuta osaliselt mittesobivat kava. Sisuliselt tähendab see eespool kirjeldatud protsessi kordamist, kasutades alternatiivseid valikuid.

Kui hüpoteetiline koolivõrk on kirjeldatud ja transpordiprobleemid lahendatud, tuleb leida vastused **õpetajate, tugipersonali ja abipersonali leidmisega** seotud küsimustele.

- 7) Õpetajate arv tuleb prognoosida, lähtudes hüpoteetilise koolivõrgu õpilaste arvust, kehtivast õppekavast ja seaduses kehtestatud normkoormusest ning kvalifikatsiooninõudeist. Sama oluline on tugiteenuste kättesaadavuse aspektist tugispetsialistide (abiõpetaja, logopeedid, koolipsühholoogid, sotsiaalpedagoogid, eripedagoogid) olemasolu ja seda just põhikoolide ulatuses. Vajaliku kvalifikatsiooniga õpetajate olemasolu igas hüpoteetilise koolivõrgu õppeasutuses on kriitilise tähtsusega õppe kvaliteedi tagamiseks. Õpetajate töö ümberkorraldamise planeerimisel ja vajalike läbirääkimiste käigus tuleb samuti
  - a) kavandada koolitusprogrammid vabanevatele õpetajatele;
  - b) sõlmida kokkulepped vakantsetele ametikohtadele.
- 8) Enne lõpliku otsuse kinnitamist tuleb kindlasti koostada plaani kulu-tulu analüüs, et hinnata rahalises väärtuses kõiki koolivõrgu optimeerimisega seotud mõjusid.

Lisa 1. Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv muutus maakonniti 2008-2023

Gümnaasiumiikka jõudvate noorte arv maakonniti 2008-2023 (Sihtgrupi osakaal võrreldes 2008/2009 õppeaasta algusega (ilma toimunud ja toimuva õpirändeta))

Aasta	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Harju maakond	100%	86%	75%	67%	63%	61%	59%	59%	62%	65%	68%	70%	75%	81%	88%	95%
Hiiu maakond	100%	93%	84%	78%	71%	66%	57%	50%	46%	46%	46%	45%	42%	42%	40%	40%
Ida-Viru maakond	100%	86%	75%	68%	66%	64%	63%	62%	63%	64%	66%	66%	66%	66%	66%	65%
Jõgeva maakond	100%	92%	85%	78%	73%	69%	65%	63%	61%	60%	57%	53%	50%	49%	49%	48%
Järva maakond	100%	93%	84%	73%	68%	66%	65%	61%	59%	57%	57%	58%	59%	59%	59%	58%
Lääne maakond	100%	92%	85%	76%	70%	66%	65%	62%	58%	53%	50%	50%	51%	50%	50%	50%
Lääne-Viru maakond	100%	92%	84%	78%	72%	69%	66%	64%	63%	62%	61%	59%	56%	55%	57%	59%
Põlva maakond	100%	95%	90%	85%	82%	76%	69%	63%	59%	57%	56%	57%	59%	58%	58%	58%
Pärnu maakond	100%	90%	83%	73%	68%	65%	64%	63%	62%	61%	60%	59%	59%	58%	60%	63%
Rapla maakond	100%	93%	86%	79%	74%	70%	65%	61%	59%	58%	58%	56%	58%	58%	60%	61%
Saare maakond	100%	91%	84%	76%	67%	60%	55%	54%	53%	52%	50%	48%	48%	49%	51%	52%
Tartu maakond	100%	89%	79%	71%	67%	65%	64%	63%	64%	64%	66%	67%	70%	72%	73%	75%
Valga maakond	100%	93%	86%	78%	74%	69%	67%	63%	62%	62%	62%	60%	57%	56%	57%	57%
Viljandi maakond	100%	93%	85%	80%	75%	72%	69%	65%	61%	59%	57%	56%	55%	55%	54%	55%
Võru maakond	100%	93%	85%	77%	72%	68%	64%	59%	56%	54%	53%	51%	49%	49%	50%	53%
Eesti kokku	100%	89%	80%	72%	68%	65%	63%	61%	61%	62%	63%	63%	65%	67%	70%	73%

allikas: Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika, P. Laanoja arvutused

Lisa 2 Läänemaa õpilaste kooliränne, 2009

